

General-potpukovnik
u penziji
JOVO NINKOVIĆ

O nekim karakteristikama razvoja operacije

Istraživanje i teorijsko rasvetljavanje bitnih karakteristika dosadašnjeg i mogućih pravaca daljeg razvoja operacije kao ratne kategorije, odnosno kao konkretnog oblika organizovanja i izvođenja borbenih dejstava predstavlja za ratnu veštinu u celini, a naročito za operatiku kao posebnu naučnu disciplinu, zadatak od izuzetnog teorijskog i praktičnog značaja. Takva nastojanja značajna su ne samo zbog identifikovanja i teorijske obrade svih relevantnih činilaca i uslova koji su opredelili razvoj operacije u određenom istorijskom razdoblju već i radi toga da bi se došlo do odgovora na pitanje u kom pravcu će se odvijati njen dalji razvoj. Bitno izmenjeni opšti i posebni uslovi u kojima nastaju i u kojima se vode savremeni ratni sukobi, odnosno u kojima bi se mogli voditi budući ratovi, kao i stalne i veoma radikalne i kvantitativno-kvalitativne promene u osnovnim faktorima rata i oružane borbe u celini, a naročito u nekim njihovim elementima opredeliće, pored ostalog i dalji razvoj operacije. Analiza ovih problema ima izuzetan značaj i zbog toga što manje-više sve savremene ratne doktrine tretiraju operaciju kao osnovni organizacioni oblik planiranja i izvođenja ratnih dejstava.

Razmatranje i teorijsko uopštavanje nekih bitnih saznanja iz domena razvoja operacije značajno je i za našu ratnu veštinu, posebno kad se radi o nekim savremenim aspektima toga razvoja i savremenim pogledima na njene osnovne karakteristike, značaj, mesto i ulogu uopšte, a posebno našim gledanjima na operaciju u opštenarodnom odbrambenom ratu (ONOR).

Pre nego što bi se ukazalo na neke osnovne karakteristike sadašnjeg i moguće pravce daljeg razvoja operacije treba istaći da operacija¹ u savremenom značenju ovoga pojma nije nastala odjednom i u sasvim određenom vidu, zbog čega se njena pojava i ne može vezivati za neki konkretni ratni sukob, odnosno neki izolovano posmatran rat. Naprotiv, razvoj operacije i njeno konstituisanje u posebnu kategoriju ratne veštine tekli su postepeno i u jednom dužem vremenskom periodu. Smatra se da je od pojave prvih značajnijih elemenata operacije (kraj XVIII i početak XIX veka) do njenog konstituisanja u samostalnu i u kvantitativno-kvalitativnom smislu približno određenu celinu (prvi svetski rat) proteklo više od sto godina. Drugim rečima, čak ni u prvom svetskom ratu, koji je po svojim razmerama (prostor, snage, vreme i dr.) prevazilazio sve prethodne ratove, proces konstituisanja operacije nije završen, tj. ona ni u tom ratu nije dobila sasvim precizne i trajne kvantitativno-kvalitativne, sadržajne, organizacione i druge karakteristike. Taj proces je nastavljen i on praktično i danas traje što je i razumljivo ako se imaju u vidu stalne promene ne samo u osnovnim faktorima rata i oružane borbe već i u karakteristikama opštih i posebnih uslova u kojima nastaju i u kojima se vode savremeni ratovi. Sve te promene se neposredno odražavaju i na sve konkretne oblike planiranja i izvođenja ratnih dejstava pa i na operaciju kao najviši i najznačajniji oblik borbenih dejstava.

Polazeći od saznanja da je operacija kao kategorija ratne veštine nastala u sasvim određenim istorijskim, društveno-političkim, ekonomskim, ratnim i drugim uslovima i da njen razvitak u pojedinim ratovima, pa čak ni na pojedinim ratištima nije bio ravnomeran, u odnosu na njena bitna obeležja i praktičnu primenljivost, interesantno je ukazati na neke opšte karakteristike toga razvoja koje bi mogle biti značajne za analizu i teorijsko rasvetljavanje ove problematike. Stoga se čini posebno značajnom analiza operacije: (1) sa stanovišta njenog razvoja kao opšte kategorije ratne veštine; (2) sa stanovišta njenih bitnih vojnotehnoloških karakteristika, odnosno načina vođenja ratnih dejstava i (3) sa stanovišta njenih bitnih strukturno-sadržajnih karakteristika.

¹ Pošto u savremenoj teoriji ratne veštine egzistiraju različita shvatanja i tumačenja operacije kao kategorije ratne veštine u ovom radu se pod operacijom podrazumeva najviši oblik organizovanja i izvođenja borbenih dejstava oružanih snaga, koja po jedinstvenom planu, na određenom prostoru i u određenom vremenu izvode odgovarajući delovi oružanih snaga.

1. Bitne karakteristike razvoja operacije kao kategorije ratne veštine

Iako razvoj operacije kao kategorije ratne veštine nije bio ravnomeran i podjednako intenzivan, ipak bi se u tom razvoju mogle identifikovati i približno tačno vremenski odrediti dve osnovne faze: (1) faza njenog globalnog razvoja i konstituisanja i (2) faza njenog daljeg razvoja i specijalizacije. Mada su ove faze delovi jedinstvenog procesa razvoja ove kategorije ratne veštine, međusobno najtešnje povezane i uslovljene, moguće je u najopštijim crtama ukazati i na neke njihove posebne karakteristike.

Prva faza u razvoju operacije orijentirno obuhvata vremenski period od pojave njenih prvih značajnijih elemenata (ratovi XIX veka) do njenog najglobalnijeg konstituisanja u posebnu kategoriju ratne veštine (prvi svetski rat) kada ona dobija neke najopštije sadržajne i kvantitativno-kvalitativne konture i doživljava punu afirmaciju u konkretnoj ratnoj praksi. U tako dugom istorijskom periodu operacija, kao nova ratna kategorija, rađala se i razvijala u svojevrsnoj borbi suprotnosti između sve izraženijih potreba za iznalaženjem novih oblika i metoda vođenja borbenih dejstava, s jedne, i vladajućih doktrinarnih pogleda zaraćenih država koje su se teško oslobađale tradicionalnih i iz prethodnih ratova nasleđenih shvatanja i prakse, s druge strane. Mada je ratna praksa toga perioda sve očiglednije pokazivala da se jednom ili dvema generalnim (glavnim) bitkama, ma kako one bile dobro pripremljene i uspešno vođene, ne mogu realizovati sve radikalniji ratni ciljevi, odnosno da se ratna dejstva po vremenu i prostoru sve više raslojavaju i dele, ipak je i u prvom svetskom ratu bilo pokušaja da se koncentracijom velikih snaga na uskom prostoru i vođenjem jedne ili dve velike bitke nanesu protivničkim snagama odlučujući gubici i na taj način izbori konačno rešenje.

Prostorno i vremensko raslojavanje borbenih dejstava i nemogućnosti da vrhovna komanda zaraćene države, pogotovo one koja je bila angažovana na više međusobno udaljenih ratišta, neposredno usmerava veliki broj bojeva i bitaka sve više su nametali potrebu da se deo tih dejstava na određenom prostoru i u određenom vremenu objedinjava pod posebnom komandom koja bi se u sistemu rukovođenja i komandovanja našla između strategijskog kao najvišeg i neposrednog taktičkog nivoa komandovanja. Pošto su u strukturi oružanih snaga najvećeg broja država krajem XIX i početkom XX veka postojale armije, a u nekim i frontovi (grupe armija), logično je

bilo da tu funkciju preuzmu na sebe upravo komande tih sastava. Na taj način, postepeno dolazi do sve većeg osamostaljivanja njihovih dejstava, a samim tim i do začetaka armijskih, odnosno frontovskih operacija kao novog oblika planiranja i vođenja ratnih dejstava, što je bez obzira na velike otpore morala prihvatiti i ratna veština toga perioda.

Uslovi u kojima je pripreman i u kojima se vodio prvi svetski rat² i njegove osnovne karakteristike objektivno su pogodovala daljem razvoju operacije zbog čega se s pravom smatra da je upravo u ovom ratu došlo do njenog najopštijeg konstituisanja kao nove kategorije ratne veštine i do njene afirmacije u konkretnoj ratnoj praksi. I bez obzira na činjenicu da je i u ovom ratu bilo pokušaja da se vođenjem nekih velikih bitaka (bitka na Marni, bitka kod Verdona i dr.) postignu planirani ratni ciljevi nijedna od njih nije imala odlučujući uticaj na ishod rata iako su pojedine zaraćene strane u njima pretrpele ogromne gubitke.

Samostalnost dejstava pojedinih krupnih sastava (armija, front, grupa armija) koja se u ratovima sa kraja XIX veka tek naslućivala u prvom svetskom ratu dolazi do punog izražaja. Objedinjavanje borbenih dejstava taktičkih jedinica (brigade, pukovi, divizije) i njihovo čvršće međusobno povezivanje u okviru armijskog zadatka, odnosno u okviru armijske zone dejstva može se označiti kao bitna karakteristika započetog procesa konstituisanja operacije. Ako se analiziraju ratna dejstva na svim značajnijim svetskim i regionalnim ratištima lako se može zaključiti da su se ta dejstva planirala i realizovala jednovremenim ili uzastopnim zadacima, pre svega armijskog ili frontovskog nivoa (grupa armija), koji su imali sva bitna obeležja operacije, bez obzira na njihovu teorijsku i normativnu nedograđenost. Ta dejstva sve više postaju prvi delovi celine rata i oružane borbe čime su definitivno odbačena shvatanja po kome se uspešnim vođenjem jedne ili nekoliko velikih bitaka mogu ostvariti čak i najradikalniji ratni ciljevi.

Uopštavajući najbitnija saznanja iz ove faze razvoja operacije može se zaključiti da su njen razvoj i konstituisanje u posebnu kategoriju ratne veštine tekli postepeno, a pre svega, kroz proces tešnjeg povezivanja i usaglašavanja bitaka, bojeva, borbi, manevara i dru-

² Prvi svetski rat obuhvatio je 28 država sa tri kontinenta, a ratna dejstva su se izvodila u početku na pet, a kasnije na šest međusobno veoma udaljenih ratišta. Oružane snage sila Antante početkom rata imale su preko deset i po miliona, a centralne sile preko sedam miliona vojnika. Do kraja rata pod oružje je stavljeno preko 70,000.000 vojnika.

gih aktivnosti u jednu prostorno i vremenski zaokruženu celinu, koja ni u prvom svetskom ratu još uvek nije dobila i sasvim preciznu formu i sadržinu, ali koja se ipak kao celovita pojava u ratnoj stvarnosti može identifikovati i približno normativno odrediti. Značajno je, osim toga, istaći da upravo u ovoj fazi dolazi do razvoja napadne i odbrambene operacije, kao dve osnovne vrste operacija, odnosno do razvoja armijske i frontovske (grupe armija) operacije, kao dva osnovna modela njihove organizacije i izvođenja. I mada ove operacije u pogledu njihovog sadržaja, kvantitativno-kvalitativnih, organizacionih i drugih karakteristika još uvek nisu bile preciznije određene i normativno regulisane, ipak su one dobile neka najznačajnija obeležja i konture pa su zbog toga i mogle biti osnovni oblik planiranja i izvođenja ratnih dejstava u svim periodima prvog svetskog rata.

Razvoj i oblikovanje napadne, za razliku od odbrambene operacije bili su nešto brži tako da se ona može lakše identifikovati, a njeni osnovni parametri pobliže odrediti u ratnoj praksi prvog svetskog rata. Odbrambena operacija čak ni krajem ovog rata nije dobila određeniji sadržaj i dimenzije, bez obzira na dugotrajno vođenje odbrane, naročito u pozicionom periodu ovoga rata. Razloge za takav razvoj treba tražiti u činjenici da se realizacija ratnih ciljeva u celini, pa i svakom ratnom periodu posebno, zasnivala pre svega na izvođenju krupnih ofanzivnih dejstava, pa se u skladu sa takvim opredeljenjima mnogo više radilo na pronalaženju i primeni najceļshodnijih oblika i metoda izvođenja napada što se najneposrednije odražavalo i na razvoj napadne operacije. Za razliku od napada, odbrana se smatrala privremenim vidom dejstava, bez obzira na činjenicu da se ona naročito u pozicionom periodu prvog svetskog rata duže izvodila. Oblici i metodi njenog izvođenja, naročito na nivou dejstava armija i frontova, nisu bili u toj meri razrađeni i normativno regulisani, zbog čega je i razvoj odbrambene operacije tekao nešto sporije.

Kao tipični modeli organizovanja i izvođenja napadnih i odbrambenih dejstava na najvišem nivou, u ovoj fazi su armijska i frontovska operacija (operacija grupe armija), koje su bile i osnovni oblik planiranja i izvođenja ratnih dejstava.

Razvoj i konstituisanje armijske operacije tekao je nešto brže, pre svega zbog toga što je armija postojala u strukturi oružanih snaga skoro svih zaraćenih država i što je ona u organizacijsko-formacijskom smislu bila precizno određena i osposobljena za izvođenje samostalnih napadnih i odbrambenih dejstava. Komanda armije bila je

u stanju da neposredno povezuje dejstva potčinjenih jedinica i da ih vremenski i prostorno usmerava ka ostvarenju jedinstvenog cilja. Za razliku od armijske operacije, frontovska operacija sve do kraja ovog rata nije postala jedinstvena i dovoljno koherentna celina, što znači da je u suštini ostala samo zbir posebnih i nedovoljno povezanih armijskih operacija. Uticaj komande fronta (grupe armija) na usmeravanje armijskih operacija nije bio izražen, iako su se dejstva oružanih snaga vodećih svetskih sila u prvom svetskom ratu, naročito u njegovom završnom periodu odvijala u obliku frontovskih operacija, odnosno operacija grupe armija.

Prema tome, razvoj i oblikovanje napadne i odbrambene operacije, kao najvišeg oblika izvođenja napadnih i odbrambenih dejstava, odnosno armijske i frontovske operacije (grupa armija), kao osnovnih modela grupisanja i upotrebe raspoloživih snaga, predstavljaju dva suštinska obeležja razvoja operacija u ovoj fazi.

Druga faza u razvoju operacije, koja bi se vremenski mogla vezati za period od završetka prvog svetskog rata do danas, karakteristična je po tome što se u tom periodu, s jedne strane, završava proces njenog konstituisanja i oblikovanja kao opšte kategorije ratne veštine, a s druge strane što se istovremeno otvorio jedan novi proces tj. proces njenog daljeg strukturno-sadržajnog i organizacijskog razvoja, odnosno proces njene specijalizacije kao konkretnog odraza stalnog usložavanja sadržaja rata i oružane borbe i bitno izmenjenih uslova u kojima su se rat i oružana borba vodili.

Ako je u prvoj fazi razvoja operacija dobila samo najglobalnije sadržajne i organizacione konture, u ovoj fazi ona kao posebna kategorija ratne veštine poprima određenije kvantitativno-kvalitativne karakteristike i *de facto* postaje osnovni oblik planiranja i izvođenja ratnih dejstava. I bez obzira na određene razlike u njenom poimanju, odnosno stepenu njene teorijske razrade i normativnog regulisanja, ona je u ratnoj veštini i doktrini manje-više svih država zauzela značajno mesto, a u ratnim sukobima tokom drugog svetskog rata i posle njega bila i ostala osnovni i nezamenljivi oblik ne samo borbenih već i svih drugih ratnih dejstava i aktivnosti.

Kvantitativno-kvalitativne promene u osnovnim faktorima rata i oružane borbe, a posebno stalan i intenzivan razvoj novih borbenih sredstava i ratne tehnike uopšte, najneposrednije su uticali na razvoj i oblike vojne organizacije oružane sile i na način njene upotrebe, što je nametalo potrebu stalnog usavršavanja postojećih oblika i metoda borbenih dejstava, ali i pronalaženje novih koji će više odgovarati bitno promenjenim uslovima i sve većim novim potre-

bama. U odnosu na operaciju to se manifestuje u daljem usavršavanju napadne i odbrambene, odnosno armijske i frontovske operacije kao osnovnih, ali i pojavom novih vrsta i tipova operacije.

Činjenica da su se u periodu od završetka prvog svetskog rata do danas snažno razvila i borbena dejstva u vazдушnom prostoru neposredno je uticala na pojavu vazduhoplovne operacije kao najvišeg oblika organizovanja i izvođenja borbenih dejstava ratnog vazduhoplovstva. Takav razvoj doveo je, zapravo, do pojave vidovskih operacija (kopnene, pomorske, vazduhoplovne) što se teorijski posmatrano može označiti kao prvi nivo specijalizacije, odnosno podele operacije kao kategorije ratne veštine. Međutim, proces specijalizacije operacije nije se na tome zaustavio, već je nastavljen, pre svega, u pravcu dalje podele i specijalizacije vidovskih operacija, ali i u pravcu razvoja nekih posebnih operacija koje se ne mogu posmatrati kao vidovske, pa čak ni kao operacije isključivo oružanih snaga. Poznato je da su se već u toku drugog svetskog rata pored odbrambenih, napadnih, pomorskih i pomorsko-desantnih operacija, koje se mogu identifikovati i u ratnoj praksi prvog svetskog rata, pojavile nove vrste operacija kao što su vazduhoplovne, vazdušnodesantne i diverzantske, a u nekim lokalnim ratovima (vijetnamski rat) i vazdušno-pokretne (aeromobilne) operacije. U okviru realizacije politike sa pozicija sile, odnosno agresije i vojnih pritisaka pojavljuju se i neki specifični modeli operacija kao što su operacije: u okviru državnih udara, za podršku određenim režimima i pokretima, za oslobođenje talaca i zarobljenika, radi aneksije dela teritorije neke zemlje i sl. Zbog činjenice da se organizuju i izvode izvan okvira svetskog ili regionalnih ratova, odnosno radi realizovanja specifičnih i ne samo vojnih ciljeva, ove operacije se kako po snagama koje ih izvode, tako i po načinu njihovog izvođenja bitno razlikuju od klasičnih operacija oružanih snaga, ali im se ne mogu osporiti atributi operacije jer zadovoljavaju sve bitne teorijske kriterijume (cilj, snage, prostor, vreme, plan i dr.), i što je posebno značajno one su realnost savremenih vojno-političkih odnosa i zbivanja.

Razvoj novih vrsta operacija rezultat je razvoja i sve većeg usložavanja rata i oružane borbe, odnosno razvoja novih elemenata u njihovom sadržaju koji se ne mogu organizacijski i funkcionalno obuhvatiti klasičnim napadnim i odbrambenim operacijama, jer su njihovi okviri preuski da bi se svi ti sadržaji u njih mogli uklopiti. Pojava helikoptera kao novog borbenog sredstva, na primer, i njihovo sve masovnije uvođenje u naoružanje savremenih armija, doveli su do pojave novih metoda borbenih dejstava ne samo na taktičkom već

i na operativnom pa i strategijskom nivou, a i do pojave nove vrste operacije (vazdušnopokretna). Slično je i sa drugim sredstvima, kao što su razna pomorskodesantna sredstva, diverzantska sredstva, elektronska sredstva i sl.

Razmatrajući razvoj operacije kao kategorije ratne veštine, može se zaključiti da se ona razvijala u jednom dužem vremenskom periodu u kome se mogu uočiti dve faze: faza njenog globalnog razvoja i konstituisanja i faza njenog daljeg razvoja i specijalizacije. Svaka od tih faza bila je determinisana razvojem i kvalitativno-kvantitativnim jačanjem osnovnih faktora rata i brojnim drugim činionicima i uslovima u kojima su se vodili ratovi.

Bez obzira na različite teorijske i doktrinarne poglede na ovu kategoriju ratne veštine, činjenica je da je operacija kao konkretan oblik planiranja i izvođenja borbenih dejstava stekla punu afirmaciju i zauzela istaknuto mesto u savremenoj teoriji i praksi skoro svih država.

Polazeći od karakteristika dosadašnjeg razvoja operacije i savremenih teorijskih i doktrinarnih pogleda može se pretpostaviti da će se ona razvijati, pre svega, u pravcu daljeg sadržajnog i organizacionog usavršavanja, odnosno prilagođavanja novonastalim potrebama i zahtevima. Zato se može očekivati njena dalja specijalizacija kao neposredan odraz originalnosti uslova i specifičnosti ciljeva i zadataka koji će se pomoću nje realizovati.

2. Osnovne vojnotehnološke karakteristike razvoja operacije

Polazeći od načina vođenja oružane borbe i njegovog uticaja na opšte vojnotehnološke karakteristike operacije može se zaključiti da su se u dosadašnjoj ratnoj praksi pojavila i afirmisala dva osnovna tipa operacije: (1) operacija frontalnog i (2) operacija partizanskog tipa.

Podela operacije po načinu vođenja oružane borbe utemeljena je na saznanju da su se u proteklom istorijskom razdoblju vodila a da se i danas vode dva osnovna oblika rata:³ (1) klasični (konvencionalni, frontalni) i (2) partizanski (gerilski) rat. Način vođenja oružane borbe kao osnovnog sadržaja rata i glavnog sredstva za ostva-

³ Pojam oblik rata upotrebljava se kao sredstvo klasifikacije u značenju vrsta rata, ali istovremeno i za označavanje pojavne strane rata, a to znači njegovih vojnotehnoloških karakteristika.

rivanje ratnih ciljeva (diferencija specifika) i jednog i drugog oblika rata najneposrednije utiče na bitne vojnotehnološke karakteristike svakog oblika borbenih dejstava, pa i operacije kao najvišeg i najsloženijeg oblika ratnih dejstava.

Uporednom analizom bitnih vojnotehnoloških karakteristika ovih ratova u celini, a posebno načina rešavanja nekih fundamentalnih problema ratne veštine kao što su: odnos prema frontu i frontalnom konfrontiranju snaga, način upotrebe snaga i izvođenja napadnih i odbrambenih dejstava, odnos prema prostoru, odnos snaga i način ostvarivanja nadmoćnosti, odnos prema stanovništvu i dr., moguće je identifikovati neke najznačajnije karakteristike, odnosno specifičnosti svakog od ova dva tipa operacije koje ih i čine bitno različitim i na kojima se zasniva navedena podela.

Operacija frontalnog tipa, istorijski posmatrano, razvila se u okvirima klasičnog (frontalnog) rata kakvi su bili prvi i drugi svetski rat, ali i neki regionalni, odnosno lokalni ratovi (korejski, indijsko-pakistanski, arapsko-izraelski, iračko-iranski i dr). zbog čega ona po svojoj suštini, organizacijskim i drugim karakteristikama odražava sva bitna svojstva tih ratova.

Zahvaljujući činjenici da se operacija frontalnog tipa, kao nova kategorija ratne veštine, brže razvijala i poprimala konkretnija kvantitativno-kvalitativna obeležja, njena identifikacija u stvarnoj ratnoj praksi je znatno lakša, a samim tim i njena analiza i teorijska razrada. Analizom njenog sadržaja i fizionomije mogu se uočiti karakteristike koje je čine posebnom i po kojima se ona razlikuje od operacije partizanskog tipa.

Ishod (rešenje) borbe u operacijama frontalnog tipa uvek se traži i realizuje u direktnom konfrontiranju glavnih snaga u obliku frontalnog sudara, pri čemu dejstva ispred ili iza linije fronta uvek imaju manji značaj. Zbog toga je i došlo do razvoja dugotrajnih i iscrpljujućih frontalnih dejstava (Verden, Kursk, iračko-iranski rat i dr.) u kojima su suprotstavljene strane pokušavale da u direktnom frontalnom sudaru izbore rešenje i realizuju planirani cilj. S tim u vezi je i način upotrebe raspoloživih snaga i izvođenja borbenih dejstava. Osnovna karakteristika načina upotrebe snaga, odnosno izvođenja napadnih i odbrambenih dejstava na svim nivoima, pa i u operaciji, jeste frontalno potiskivanje ili okruženje snaga protivnika u napadnim dejstvima, odnosno uzastopni otpor i manevar snagama po dubini u odbrambenim dejstvima. U skladu sa takvim načinom izvođenja borbenih dejstava grupišu se i raspoložive snage i vrši njihovo ešeloniranje po dubini sa osnovnom težnjom da se u napadu obez-

bedi narastanje siline udara prema meri prodiranja snaga a u odbrani stalno jačanje otpora po dubini sve do definitivnog slamanja napada.

Realizovanje ciljeva i zadataka u operacijama frontalnog tipa zasniva se na principu obezbeđenja povoljnog odnosa snaga u celini, na pojedinim pravcima ili posebno značajnim elementima (živa sila, avijacija, tenkovi, artiljerija i dr.) kako pri izvođenju napadnih, tako i odbrambenih dejstava. Manevar u izvođenju ovih operacija, tempo napada, upornost odbrane i druga rešenja zasnivaju se na obezbeđenju povoljnog odnosa snaga, a naročito na maksimalnom korištenju mogućnosti najsavremenijih borbenih sredstava (avijacija, tenkovi, artiljerija) čemu se redovno podređuje način upotrebe žive sile.

Odnos prema prostoru uopšte, odnosno konkretnoj operacijskoj zoni u operacijama frontalnog tipa opredeljen je vidom dejstva, odnosno predviđenim ciljem, ali skoro uvek sa jasno izraženom težnjom da se određeni prostor u napadu zauzme, a u odbrani što trajnije održi, odnosno da se obezbedi maksimalna kontrola. Odstupanje od ovih principa dozvoljava se samo u slučaju naglih promena u situaciji i pojave nekih nepredviđenih okolnosti ili ako je to povezano sa nekim posebnim operativno-taktičkim zamislima.

Angažovanje stanovništva i drugih subjekata izvan oružanih snaga u realizovanju zadataka u operacijama frontalnog tipa ograničeno je i svodi se samo na izvođenje određenih, pre svega fizičkih radova i nekih drugih manje značajnih aktivnosti, ali se doprinos tih subjekata ne tretira kao trajan činilac odnosa snaga.

Operacije frontalnog tipa najčešće se pojavljuju kao oblici ofanzivnih dejstava u okviru agresije jedne države ili koalicije država, odnosno kao oblici defanzivnih dejstava u okviru odbrane od agresije u početnom periodu rata. U daljem toku rata, zavisno od razvoja situacije, operacije frontalnog tipa najčešće i dalje ostaju kao osnovni oblik planiranja i izvođenja ratnih dejstava, sem u slučaju kada se zbog nepovoljnog razvoja situacije za jednu stranu one transformišu u neku varijantu operacije partizanskog ili kombinovanog tipa. Isto tako, bilo je i primera (vijetnamski rat, kineska revolucija) kada su se operacije partizanskog tipa u određenom, najčešće završnom periodu rata, transformisale u operacije frontalnog tipa, ali su one i kao takve bile u velikoj meri specifične.

Operacija partizanskog tipa je operacija koja po svojoj suštini, organizacionim i drugim karakteristikama odražava sva bitna svojstva partizanskog kao specifičnog oblika narodnooslobodilačkog ili

revolucionarnog rata u borbi protiv okupatora ili u okviru revolucionarnih i oslobodilačkih pokreta za društveno-ekonomski i politički preobražaj neke državne zajednice. Sa stanovišta razvoja operacije partizanskog tipa posebno su značajni oni ratovi i revolucije (kineska revolucija 1924—1949, NOR u Jugoslaviji 1941—1945, vijetnamski rat 1960—1975. i dr.) u kojima se pored masovnih borbi, bojeva, diverzija i drugih oblika borbe i otpora pojavila i operacija kao najviši oblik organizovanja i izvođenja partizanskih dejstava.

Analizom operacije partizanskog tipa uopšte, a posebno načina njene pripreme i izvođenja moguće je uočiti značajne razlike između ove operacije i operacije frontalnog tipa, odnosno sve one posebnosti koje predstavljaju osnovu za njeno izdvajanje u poseban tip operacije.

Za razliku od operacije frontalnog tipa, operacija partizanskog tipa, posmatrana sa stanovišta njenih osnovnih kvantitativno-kvalitativnih obeležja, nije normativno strogo određena i definisana zbog čega se u njenoj identifikaciji i vrednovanju pojavljuju ozbiljne teškoće. Cilj, prostor, vreme, snage i drugi parametri operacije partizanskog tipa, istorijski posmatrano, bile su promenljive kategorije pre svega zbog različitih uslova u kojima su se pripremale i izvodile, ali i zbog različitih doktrinarnih pogleda na značaj, mesto i ulogu ovog oblika borbenih dejstava. Zbog toga je i moglo doći do razvoja specifičnih i originalnih tipova partizanske operacije u pojedinim ratovima i revolucijama (kineski, vijetnamski, NOR u Jugoslaviji i dr.). Međutim, i pored značajnih razlika, sve operacije partizanskog tipa karakterišu i neka zajednička obeležja.

Tako na primer, za sve ove operacije bilo je karakteristično da su se izvodile na velikom operativnom prostoru koji nije bio strogo ograničen kao i to da su trajale dosta dugo. Operativni cilj bio je često opredeljen ne samo vojnim već i brojnim političkim, ekonomskim, međunarodnim i drugim razlozima. Pripremni period često je trajao znatno duže nego samo izvođenje operacije (operacije snaga FNO u vijetnamskom ratu), a u toku njenog izvođenja dolazilo je do čestih promena težišta kako u odnosu na objekte dejstva tako i u odnosu na vreme, angažovanje snaga i druge elemente.

Za razliku od operacija frontalnog tipa, u operacijama partizanskog tipa operativni cilj se uvek ostvarivao na način koji se u određenoj strategijskoj ili operativno-taktičkoj situaciji ocenjivao kao najcelishodniji, ali nikada ili samo u izuzetnim slučajevima direktnom konfrontacijom sa glavnim snagama protivnika, odnosno vođe-

njem dugotrajnih i iscrpljujućih frontalnih dejstava. Naprotiv, kratkotrajna dejstva iz pozadine, na bokovima, kroz međuprostore i neposednute ili slabo branjene delove fronta u kombinaciji sa različitim oblicima demonstrativnih dejstava i dejstava unutar određenih objekata (gradovi, uporišta i sl.) bio je uvek preovlađujući način dejstva u ovim operacijama, a samim tim i osnovni metod za paralisanje prednosti koje je imao protivnik.

Za izvođenje napadnih operacija bilo je karakteristično stalno nastojanje da se postigne maksimalno iznenađenje kako po vremenu tako i po prostoru, odnosno objektima i pravcima angažovanja snaga, ali isto tako i nastojanje da se jednovremeno zahvati što više objekata u protivnikovom rasporedu kako bi se onemogućila brza intervencija njegovih rezervi, a posebno brzopokretnih snaga. Napadi na pojedine objekte su najčešće imali karakteristike prepada i trajali su vrlo kratko, osim u slučajevima kad je zauzimanje i držanje nekog objekta imalo poseban značaj.

Odbrambene operacije partizanskog tipa izvodile su se samo kada je to bilo neizbežno, odnosno kada se nije moglo izbeći vođenje dugotrajnih odbrambenih dejstava, ali uvek sa težnjom da se izvode što kraće i da se što pre iz odbrane pređe u napad. I u odbrambenim operacijama, kao i u napadnim, većina zadataka pa i operativni cilj u celini, realizovani su, pre svega, izvođenjem aktivnih dejstava (napad, prepad, ispad, protivudar, zaseda i dr.) različitog nivoa. Klasična odbrana, a posebno uporno držanje pojedinih objekata i položaja primenjivani su samo izuzetno kada je to bilo uslovljeno nekim posebno značajnim vojnim, političkim ili nekim drugim razlogom. Stalnim izvođenjem manevara, izbegavanjem konfrontiranja sa jačim snagama napadača, primenom najrazličitijih oblika napadnih dejstava i drugim postupcima branilac je uvek nastojao da zadrži inicijativu i slobodu manevra i da vlastitim snagama obezbedi povoljan strategijski i operativno-taktički položaj.

U odbrambenim operacijama partizanskog tipa snage se nisu grupisale po unapred određenom šablonu, već uvek u skladu sa ciljem, karakterom zemljišta, jačinom i rasporedom snaga protivnika i drugim konkretnim uslovima. Međutim, ako bi se tražile neke opšte karakteristike grupisanja snaga u odbrani moglo bi se reći da se manji deo snaga angažovao za posedanje i odbranu određenih objekata ili položaja a veći deo se postavljao bočno u odnosu na pravce napada protivnika radi stvaranja mogućnosti stalnih bočnih dejstava po dubini njegovog celokupnog borbenog rasporeda. Najčešće se nije vršilo dublje ešeloniranje snaga niti su se određivale jače re-

zerve. Radi ojačavanja snaga na pojedinim pravcima, odnosno radi izvršenja nekih drugih zadataka najčešće su odvajane snage sa onih pravaca gde protivnik ne napada ili su ti napadi bili ograničenih razmera.

Operacije partizanskog tipa izvodile su se najčešće u uslovima nepovoljnog odnosa snaga ne samo na širem prostoru (ratištu) već i u konkretnoj operacijskoj zoni. Čak i kada je obezbeđivana nadmoćnost u živoj sili, odnos snaga u drugim elementima, a posebno u težoj tehnici bio je skoro uvek nepovoljan. Inferiornost u odnosu snaga, a posebno u težoj tehnici nadoknađivana je, pre svega, izborom celishodnog manevra, postizanjem iznenađenja, temeljitim pripremanja, osloncem na mesno stanovništvo i dr.

Odnos prema prostoru bio je opredeljen, pre svega jednim od opštih principa ratne veštine partizanskog rata tj. opredeljenjem da gubljenje jednog treba nadoknađivati zauzimanjem drugog prostora, odnosno da je odbrana određenog područja pod svaku cenu opravdana i dopuštena samo u izuzetnim slučajevima. Povlačenje glavnih snaga sa jednog prostora nikada nije značio prestanak borbe i otpora na njemu. Naprotiv, određene teritorijalne snage a često i manevarske snage ostajale su na tom prostoru i nastavljale oružanu borbu i druge aktivnosti, razume se u skladu sa novonastalim uslovima.

Masovno učešće stanovništva u oružanoj borbi i drugim oblicima borbe i otpora je jedno od bitnih načela partizanskog rata i jedan od značajnih elemenata ostvarivanja određene nadmoćnosti i paraliziranja prednosti protivnika. Partizanski rat uopšte, pa prema tome i operacija partizanskog tipa ne bi se mogli voditi bez oslonca na stanovništvo i bez njegovog najaktivnijeg angažovanja u oružanoj borbi i drugim ratnim zadacima. Oblici i metode angažovanja stanovništva u operacijama partizanskog tipa veoma su brojni i raznovrsni, od obaveštajno-bezbednosnih akcija, snabdevanja, zdravstvenog obezbeđenja, inženjerskog obezbeđenja, održavanja veze i sličnih aktivnosti do učešća u izvršavanju borbenih zadataka kao što su prepadi na komandna mesta i druge punktove, zauzimanje i držanje pojedinih objekata i slični zadaci.

Operacije partizanskog tipa u oslobodilačkim i revolucionarnim ratovima najčešće su se kao oblik borbenih dejstava pojavljivale u njihovom središnjem, a naročito završnom periodu tj. kada su se stekli svi neophodni uslovi za planiranje i izvođenje takvih dejstava, što je i logično ako se zna da ti ratovi i revolucije najčešće počinju kao opšti narodni ustanci ili kao pojedinačne partizanske, odnosno gerilske akcije. One su, najčešće, ostajale kao jedini tip operacija

na operativnom i stratezijskom nivou tokom čitavog rata. Međutim, bilo je i slučajeva kada su se transformisale u određenu varijantu kombinovanih pa i operacija frontalnog tipa (završne operacije u vijetnamskom ratu).

Mada nepotpuna, ova uporedna analiza operacije frontalnog i operacije partizanskog tipa pokazuje da su se ova dva tipa operacije razvila nužno i u sasvim određenim istorijskim, društvenim, političkim i vojnim uslovima, odnosno u okvirima dva osnovna oblika rata koji su se do sada vodila. Sva bitna svojstva tih ratova zakonito su se odražavala i na sve konkretne oblike borbenih dejstava pa i na operaciju kao najviši i najsloženiji oblik. Stoga se može reći da će se ova dva tipa operacija u različitim varijantama i dalje razvijati i predstavljati osnovne oblike planiranja i izvođenja ratnih dejstava.

3. Strukturno-sadržajne karakteristike razvoja operacije

Stalno usložavanje oružane borbe i razvoj borbenih sredstava i ratne tehnike u celini nužno su dovodili do stalnog obogaćivanja sadržaja i strukture svih oblika i metoda organizovanja i izvođenja borbenih dejstava na svim nivoima, zbog čega se operacija i mogla razviti ne samo u najviši već i najsloženiji oblik planiranja i izvođenja borbenih dejstava. Za potvrdu ove konstatacije dovoljno je istaći da su, na primer, operacije u prvom svetskom ratu još uvek bile nedovoljno čvrsto povezan skup manjeg ili većeg broja bojeva i borbi koje su izvodili pukovi, brigade i divizije iz sastava armije uz određenu avijacijsku i artiljerijsku podršku i neke mere obezbeđenja (inžinjerijsko, obaveštajno, pozadinsko i dr.), da bi se već u drugom svetskom ratu njihov sadržaj znatno proširio jer su se pojavili novi sadržaji oružane borbe (tenkovska i protivtenkovska dejstva, dejstva iz vazdušnog prostora, protivvazдушna odbrana, diverzantska dejstva i dr.) kao i novi elementi iz okvira obezbeđenja borbenih dejstava (protivhemijsko, bezbednosno i protivelektronsko obezbeđenje, operativno maskiranje i dr.). U lokalnim ratovima vođenim posle drugog svetskog rata taj proces je nastavljen tako da dolazi do pojave novih sadržaja borbenih dejstava i obezbeđenja borbenih dejstava, odnosno do transformacije nekih elemenata obezbeđenja u osnovne sadržaje borbenih dejstava (protivelektronsko obezbeđenje u protivelektronsku borbu, protivdesantno obezbeđenje u protivdesantnu borbu i dr.), uz istovremeno proširenje nekih dotadašnjih

elemenata obezbeđenja borbenih dejstava (protivnuklearno-hemijsko-biološko) i pojavu novih kao što su političko, hidrometeorološko, topografsko i dr.

Prema saznanjima stečenim u savremenoj ratnoj praksi i teorijskim gledanjima zasnovanim na tim saznanjima proces proširivanja sadržaja rata i oružane borbe će se i dalje razvijati što je i razumljivo ako se imaju u vidu, s jedne strane, neslućene mogućnosti nauke i tehnologije, a s druge strane, različitost i specifičnost uslova u kojima mogu nastati i u kojima se mogu voditi ratovi i drugi oblici agresije i pritisaka sa pozicija sile.

Analiza razvoja operacije sa stanovišta njenih strukturno-sadržajnih karakteristika značajna je ne samo zato da bi se utvrdila uzajamna povezanost i uslovljenost sadržaja rata i oružne borbe, s jedne i oblika izvođenja borbenih dejstava, s druge strane već i radi toga da bi se sagledali mogući pravci njenog daljeg razvoja i uticaja tog razvoja na način njene pripreme i izvođenja u savremenim uslovima. Budući da u jednom ovakvom radu nije moguće ulaziti u sve aspekte strukturno-sadržajnog razvoja operacije ovde će biti reči samo o onima koji se odnose na: (1) razvoj operacije sa stanovišta njene globalne strukture, (2) razvoj operacije sa stanovišta učešća vidova i rodova i (3) razvoj operacije sa stanovišta učešća subjekata izvan oružanih snaga.

Razmatrajući razvoj operacije sa stanovišta njene *globalne strukture* može se zaključiti da je taj razvoj bio dvosmeran. Promatran u horizontalnoj projekciji taj razvoj je imao dve bitne karakteristike. Došlo je do tešnjeg povezivanja i neposrednijeg usaglašavanja pripreme i izvođenja operacije kako u vremenskim tako i u sadržajnim relacijama, ali isto tako i do podele operacije na više međusobno povezanih celina, odnosno etapa operacije.

U prvoj fazi razvoja operacije (XIX vek) ne može se precizno odrediti pripremni period koji bi bio vezan samo za jednu operaciju, jer se on na određen način uklapao u ukupne ratne pripreme. Za razliku od toga, u savremenim operacijama on je neposredno uslovljen konkretnim ciljevima i potrebama određene operacije, tako da se često u ratnoj praksi teško mogu jasno razgraničiti ovi periodi, pogotovo u operacijama koje su se pripremale u toku izvođenja ratnih dejstava. Prema nekim savremenim doktrinarnim pogledima operacije u početnom periodu rata mogu, s obzirom na jačinu i borbenu gotovost mirnodopskih oružanih snaga, otpočeti bez ikakvih priprema, što se bitno razlikuje od vremena kada su pre otpočinjanja

rata vršene dugotrajne pripreme a posebno mobilizacija, koncentracija, strategijski razvoj i druge radnje, mere i aktivnosti.

Podela operacije na određene međusobno povezane celine (faze, etape) uslovljena je, pre svega, činjenicom da se planirani cilj nije mogao realizovati u jednom zamahu, odnosno u jednoj ili dve kratkotrajne bitke već najčešće u dužem vremenskom periodu i izvođenjem više uzastopnih bitaka, bojeva, manevara i drugih aktivnosti, tj. izvršenjem više uzastopnih zadataka. Objedinjavanjem određenog broja tih zadataka po cilju, snagama, vremenu i prostoru razvile su se etape kao posebne operativne kategorije u okviru operacije kao jedinstvene celine. Začeci etapa, kao posebnih operativnih kategorija, mogu se vezati za napadne operacije u prvom svetskom ratu, u kojima se zapaža određena postupnost što se vidi iz činjenice da se u njenoj realizaciji pored faze proboja jasno ističu i faza prodora u dubinu i faza eksploatacije uspeha. U drugom svetskom ratu i savremenim lokalnim ratovima dolazi do njene dalje podele na više uzastopnih ali međusobno tesno povezanih etapa kojima se izražava operativna zamisao, način realizovanja operativnog cilja i način izvršenja pojedinih zadataka. Istovremeno, etape postaju osnova za planiranje, organizaciju komandovanja i sadejstva, organizaciju i sprovođenje svih vidova obezbeđenja i drugih aktivnosti u toku pripreme i izvođenja operacije.

Ako se razvoj operacije posmatra u njenoj vertikalnoj projekciji može se uočiti da se broj konstitutivnih elemenata stalno povećava što njenu strukturu čini znatno složenijom. Dok je, na primer, operacija u prvom svetskom ratu bila zbir bojeva i borbi koje su izvodile taktičke jedinice (divizije i brigade) uz vatrenu podršku artiljerije i delimično avijacije, već u drugom svetskom ratu dolazi do znatnog proširenja njenog sadržaja jer se pored bojeva i borbi pešadijskih i konjičkih divizija i brigada pojavljuju novi elementi kao što su dejstva tenkovskih i mehanizovanih jedinica, borbena dejstva avijacije, borbena dejstva snaga protivvazdušne odbrane, vazdušni desanti i dr., a u nekim lokalnim ratovima posle drugog svetskog rata i dejstva helikoptera, elektronska dejstva, diverzantska dejstva i drugi sadržaji. Sva ta dejstva bila su neposredno povezana sa borbama i bojevima taktičkih jedinica, ali se njihovi nosioci (avijacija, helikopteri, snage PVO i dr.) formacijski i operativno nalaze izvan sastava tih jedinica, odnosno direktno su bili potčinjeni komandi grupacije ili sastava koja je pripremala i izvodila operaciju. Pored bojeva i borbi, koje su izvodile jedinice vidova i rodova, u okviru operacije su i aktivnosti u oblasti obezbeđenja borbenih dejstava, kao i brojni pokreti i manevri pre, u toku i posle izvođenja

pojedinih bojeva i borbi, kojima se, u stvari, neposredno povezuju i usmeravaju dejstva svih snaga u operaciji ka jedinstvenom cilju. Ako se tome dodaju aktivnosti brojnih subjekata izvan oružanih snaga onda se može uočiti koliko su se sadržaj i struktura operacije proširili i usložili.

Povezivanje i usaglašavanje svih borbenih i neborbenih aktivnosti i njihovo usmeravanje ka jedinstvenom cilju, u stvari, i jeste osnovna svrha operacija i osnovni zadatak operativne komande koja je planira i izvodi. Zbog toga je moralo doći do ubrzanog razvoja komandi i štabova koji su morali biti tako strukturirani da mogu obuhvatiti sve te sadržaje i aktivnosti.

Posmatran sa stanovišta *učešća vidova i rodova oružanih snaga* razvoj operacije je bio vrlo intenzivan i u celini determinisan razvojem oružanih snaga, odnosno procesom njihove sve veće podele i specijalizacije. Razvoj ratne mornarice i ratnog vazduhoplovstva kao posebnih vidova i brojnih rodova i službi u okviru kopnene vojske uslovio je njihovo sve veće učešće u ostvarivanju ukupnih ratnih ciljeva i izvršavanja zadataka u okviru operacije. Takav razvoj oružanih snaga i njihova sve veća specijalizacija nužno su doveli i do novih teorijskih i doktrinarnih pogleda na ulogu i značaj pojedinih vidova i rodova u ratu i oružanoj borbi, a time i u operaciji kao obliku organizovanja i izvođenja borbenih dejstava.

Poznato je da je u operacijama u prvom svetskom ratu kopnena vojska (posebno pešadija, konjica i artiljerija) bila skoro isključivi nosilac borbenih dejstava. Međutim, u kasnijim ratovima učešće drugih vidova i rodova stalno se povećavalo sve dotle da je, na primer, učinak kopnene vojske i ratnog vazduhoplovstva bio podjednak (četvrti arapsko-izraelski rat), ne samo u realizovanju ukupnih ratnih ciljeva već i ciljeva pojedinih operacija.

Stalno povećavanje angažovanja snaga ratnog vazduhoplovstva i ratne mornarice u oružanoj borbi, a posebno u izvršavanju nekih specifičnih zadataka (desant, podrška, transport i dr.) dovelo je i do razvoja kombinovanih operacija dva ili sva tri vida oružanih snaga kao što su: vazdušnodesantne operacije, pomorskodesantne operacije i dr.

Stalno povećavanje učešća vidova, rodova i službi u realizaciji zadataka u okviru kopnene operacije dovelo je do znatnog proširenja njenog sadržaja u odnosu na borbeni dejstva i na obezbeđenje tih dejstava. Osim pešadijske i protivpešadijske borbe i vatrenog dejstva artiljerije, što su bili osnovni sadržaji borbenih dejstava u prvim

operacijama, u savremenim operacijama se javljaju i brojni drugi sadržaji kao što su: dejstva iz vazdušnog prostora i dejstva snaga PVO, oklopna i protivoklopna dejstva, elektronska i protivelektronska dejstva, raketna i protivraktena dejstva, diverzantska i protiverzantska dejstva i dr. Ta dejstva izvode, pre svega, odgovarajući borbeni sastavi koji se obrazuju u okviru operativnog rasporeda, od odgovarajućih vidovskih i rodovskih jedinica. Uporedo sa razvojem osnovnih sadržaja borbenih dejstava razvijali su se i elementi obezbeđenja borbenih dejstava tako da se danas ne može ni zamisliti izvođenje neke operacije bez preduzimanja vrlo obimnih mera i postupaka u okviru obezbeđenja borbenih dejstava, za koje se takođe angažuju posebne snage, odnosno namenski elementi. Svi sadržaji borbenih dejstava i vrste obezbeđenja borbenih dejstava međusobno su povezani i uslovljeni i u operaciji čine jedinstvenu celinu. Verovatno da će u budućnosti doći do pojave novih sadržaja borbenih dejstava i vrsta obezbeđenja borbenih dejstava, što će nametati potrebu čvršće integracije borbenih i obezbeđujućih elemenata u operativnom poretku, posebno u toku izvođenja operacije.

Kao posebna karakteristika razvoja strukture i sadržaja operacije može se označiti sve veće *angažovanje potencijala i subjekata izvan oružanih snaga* u realizovanju zadataka koji proizlaze iz jedinstvenog plana operacije. Takva tendencija rezultat je usložavanja i proširivanja sadržaja rata i oružane borbe. U savremenom ratu i u oružanoj borbi sve više se, pored čisto vojnih, pojavljuju i brojni drugi »nevojni« činioci koji značajno utiču a u nekim slučajevima i bitno opredeljuju oblike i načine izvođenja borbenih dejstava ne samo na strategijskom već i na operativnom pa i taktičkom nivou. To nameće potrebu da se pri planiranju i organizovanju borbenih dejstava na određenom prostoru moraju na odgovarajući način uključivati i brojni subjekti izvan oružanih snaga, posebno kada se za realizovanje određenih zadataka računa na veće angažovanje izvora i potencijala te teritorije, odnosno određenih društvenih i državnih organa i institucija.

Ako se razvoj operacije posmatra sa ovog stanovišta, onda se može lako uočiti stalan porast angažovanja potencijala i subjekata izvan oružanih snaga. U partizanskom obliku rata to je bila suštinska pretpostavka organizovanja i izvođenja operacija i osnovni činilac u ostvarivanju planiranog cilja.

Može se zaključiti da je angažovanje potencijala i subjekata izvan oružanih snaga zakonita pojava, pre svega u partizanskim i revolucionarnim ratovima kao i u svim onim slučajevima gde su

problemi odbrane i vođenja odbrambenih i oslobodilačkih ratova postali briga celokupnog društva, a ne samo oružanih snaga i njihovih institucija.

Oblici i metodi angažovanja subjekata i potencijala izvan oružanih snaga bili su različiti i zavisili su ne samo od karaktera rata i oružane borbe već i od stepena razvoja određenog društva, izvršenih priprema, objektivnih mogućnosti i drugih uslova. U prvoj fazi razvoja operacija to su bile, pre svega obaveštajne i snabdevačke delatnosti, da bi se u nekim savremenim operacijama partizanskog tipa skoro kompletno obezbeđenje borbenih dejstava (obaveštajno, bezbednosno, inženjersko, pozadinsko, operativno maskiranje i dr.) zasnivalo na angažovanju snaga, sredstava, organa i organizacija određene teritorije. Osim aktivnosti na planu obezbeđenja borbenih dejstava, brojni subjekti izvan oružanih snaga, uključujući i stanovništvo, angažovali su se naročito u nekim operacijama (Vijetnam, NOR u Jugoslaviji i dr.) i u izvršavanju određenih borbenih zadataka (zasede, zaprečavanje, zauzimanje pojedinih objekata, diverzije i dr.) Mada se može ostati pri zaključku da je ovako angažovanje subjekata izvan oružanih snaga, pre svega, karakteristično za operacije partizanskog tipa, mora se isto tako reći da do određenog angažovanja dolazi i u operacijama koje se vode u okviru klasičnih (frontalnih) ratova, s tim što se naročito u slučajevima dejstva na tuđoj teritoriji to angažovanje zasniva na prinudi ili kolaboraciji.

Angažovanjem potencijala i izvora izvan oružanih snaga u izvršavanju određenih zadataka u operaciji znatno je izmenjen njen sadržaj i fizionomija, jer je to uticalo na način njene pripreme i izvođenja. Istovremeno to je dovelo do usložavanja rukovođenja i komandovanja u operaciji, posebno na planu usklađivanja aktivnosti svih snaga koje učestvuju u operaciji i njihovog usmeravanja ka jedinstvenom cilju.

4. Zaključak

Zaključujući razmatranje razvoja operacije, kao kategorije ratne veštine, treba istaći da je taj razvoj, kao uostalom i razvoj drugih kategorija ratne veštine, bio determinisan delovanjem ne samo osnovnih faktora rata koji su društveno i istorijski bili uslovljeni i kao takvi konstantni i imanentni svim ratovima i revolucijama već i brojnim drugim uslovima i činiocima koji su se pojavljivali u određenim istorijskim razdobljima i u konkretnim ratnim sukobima ili

na određenim svetskim, regionalnim i lokalnim ratištima. Zbog toga je proces razvoja operacije bio ne samo dugotrajan već i neravnomeran kako u pogledu njenog globalnog konstituisanja tako i u pogledu razvoja njenih konkretnih strukturno-sadržajnih, tehničko-tehnoloških, organizacionih i drugih karakteristika.

Dosadašnji razvoj operacije, kao kategorije ratne veštine, može se podeliti na dve posebno značajne faze: fazu globalnog konstituisanja i opšte afirmacije i fazu daljeg razvoja i specijalizacije. Bitno obeležje prve faze razvoja čini razvoj i konstituisanje napadne i odbrambene kao osnovnih vrsta kopnene operacije, odnosno armijske i frontovske kao osnovnih tipova organizovanja i izvođenja ovih operacija. Za drugu fazu karakteristična je pojava novih vrsta i tipova operacija koje se po svojim osnovnim obeležjima bitno razlikuju od klasičnih napadnih i odbrambenih, odnosno armijskih i frontovskih operacija.

U odnosu na osnovne vojnotehnološke karakteristike mogu se uočiti dva tipa operacija: operacija frontalnog i operacija partizanskog tipa koje se međusobno razlikuju po svojoj društvenoj prirodi i po osnovnim vojnotehnološkim karakteristikama, a posebno načinu izvođenja borbenih dejstava.

Posmatran sa stanovišta njene globalne strukture i sadržaja razvoj operacije bio je vrlo intenzivan i raznovrstan. Pojava novih sadržaja borbenih dejstava i novih vrsta obezbeđenja borbenih dejstava, s jedne, i sve intenzivnije uključivanje izvora i potencijala izvan oružanih snaga, s druge strane, znatno su proširili i usložili strukturu operacije što je bitno uticalo na njenu fizionomiju, rukovođenje i komandovanje, kao i na rešavanje svih drugih problema njene pripreme i izvođenja.

Polazeći od saznanja stečenih u prošlim i savremenim ratovima i savremenih teorijskih gledanja i doktrinarnih opredeljenja može se zaključiti da će operacija ostati kao osnovni oblik i metod planiranja i izvođenja ne samo ratnih dejstava već i brojnih drugih vojnih, političkih, ekonomskih i drugih aktivnosti. Daljnji razvoj operacije biće, svakako, usmeren u pravcu njenog daljeg sadržajnog, organizacionog i metodološkog prilagođavanja novim uslovima u kojima će se voditi eventualni ratovi i drugi oblici agresije i pritiska sa pozicija sile.